

OSOBA V PRÁVNÍM SMYSLU ČLOVĚK

PRÁVNÍ STATUS ČLOVĚKA, AKTIVNÍ,
PASIVNÍ, SOUDNÍ ZÁSAHY, RODINA

© ZDEŇKA KRÁLÍČKOVÁ, 2012

LITERATURA

- Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J.: Občanské právo hmotné. 4. vyd., Praha: Aspi, 2005.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M.: Občanský zákoník. Komentář. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2009.
- +
- Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vyd. Brno: MU, 2006.
- Hrušáková, M. a kol.: Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

2

ČASOPISECKÁ LITERATURA

- Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavinohová, J.: K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. Právní rozhledy, 2/1997, s. 53 a násl.
- Zvánovec, V.: Právní úprava svéprávnosti nezletilců v návrhu občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 1-2/2011, s. 53 a násl.
- Frinta, O.: Pojetí svéprávnosti v návrhu nového občanského zákoníku. Bulletin advokacie, 1-2/2011, s. 58 a násl.
- Korňel, M.: Věkové hranice: prostředek ochrany dítěte. COFOLA 2010, www.law.muni.cz [on-line].

3

PRAMENY

- ZÁKONY
 - LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD (č. 2/1993 Sb.)
 - OZ (z. č. 40/1964 Sb.) UNIVERZÁLNÍ CHARAKTER
 - ZOR (z. č. 94/1963 Sb.)
 - ZRP (z. č. 115/2006 Sb.)
 - ZP (z. č. 262/2006 Sb.)
 - § 6
 - OSŘ (z. č. 99/1963 Sb.)
 - § 19, 20, 23; § 186 n.
 - ZPMS (z. č. 97/1963 Sb.)
- MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY
 - ÚMLUVA O OCHRANĚ LIDSKÝCH PRÁV A ZÁKLADNÍCH SVOBOD (č. 209/1992 Sb., čl. 8)
 - EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A BIOMEDICÍNĚ (č. 96/2001 Sb. m. s.)
- +
- ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE (č. 104/1991 Sb.)
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O VÝKONU PRÁV DĚTÍ (č. 54/2001 Sb. m. s.)
- EVROPSKÁ ÚMLUVA O STYKU S DĚTMI (č. 91/2005 Sb. m. s.)
- EVROPSKÁ DOHODA O OCHRANĚ ZVÍŘAT V ZÁJMĚVÉM CHOVU (č. 19/2000 Sb. m. s.)

4

ČLOVĚK čili PŘIROZENÁ neboli FYZICKÁ OSOBA (PERSONA)

5

■ HISTORIE

- otrok byl člověk, nikoli osoba v právním smyslu

■ SOUČASNOST

- každý má právo, aby byla uznávána jeho právní osobnost
- přirozené právo člověka, aby byl respektován jako osoba v právním smyslu
- právo na respekt k jeho právnímu statusu jako osoby

6

PRÁVNÍ STATUS ČLOVĚKA

- PASIVNÍ STATUS (statická složka)
- AKTIVNÍ STATUS (aktivní složka)

■ PRÁVNÍ OSOBNOST

■ PRÁVNÍ SUBJEKTIVITA
= ZPŮSOBILOST K PRÁVŮM A POVINNOSTEM, tj. způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti - potencionálně § 7 OZ

■ SVĚPRÁVNOST

= ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM, tj. způsobilost vlastními úkony způsobit právní následky - nabývat práv - a stát se subjektem povinnosti § 8 - 10 OZ

■ DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST

= ZPŮSOBILOST VLASTNÍMI ZAVINĚNÝMI ÚKONY ZALOŽIT ODPOVEDNOST, tj. nést za ně nepříznivé následky § 422 - 423 OZ

7

VZNIK A ZÁNİK PRÁVNÍ OSOBNOSTI/SUBJEKTIVITY

§ 16 ABGB

Každý člověk má přirozená, již samým rozumem seznatelná práva, a jest ho tudíž považovati za osobu.

Čl. 5 Listiny základních práv a svobod
Každý je způsobilý mít práva.

§ 7 OZ

(1) Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živě.

Pozn.: NASCITURUS - PODMÍNĚNÁ SUBJEKTIVITA

(2) Smrtí tato způsobilost zanikne. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jítak. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.

Pozn.: NE lze PROHLÁSIT ZA NEZVĚSTNÉHO viz § 195 - § 200 OSŘ; ► omyl; zrušení; ex tunc viz § 22/2 ZOR a § 15 RegP

důkaz smrti

důkaz pravděpodobnosti

8

PŘÍKLAD Č. 1

Pan Novák zemřel na následky autonehody.
Jeho manželka/snoubenka byla v době úmrtí těhotná.

Posud'te, zda patří nenarozené dítě/novorozenec do okruhu zákonných/závětních dědiců.

9

PLNÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM (SVĚPRÁVNOST)

§ 8 OZ

persona sui iuris
x persona alieni iuris

(1) Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilosti.

(2) Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.

Pozn.: sňatečný věk - 18 let, resp. 16 let - viz § 13 ZOR x emancipace, x venia aetatis

10

ČÁSTEČNÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

§ 9 OZ

Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

Pozn.: psychická vyspělost - složka rozumová a volní (určovací)

? subjektivní koncepce (DZ) x objektivní koncepce (teorie, jud.)
kritéria: povaha úkonu, hodnota, protiplnění, doba plnění, následky

Pozn.: Mají-li nezletilí způsobilost, jednají sami, nemají-li ji, jednají zákonní zástupci:
tj. rodiče - § 31, § 36 ZOR - či poručník - § 78 ZOR;
omezení: § 28 OZ + § 22 OZ ► § 37 ZOR

11

➡ zvláštní úprava: bez věkové hranice

■ participační práva ► ÚmluvaD

- § 31/3 ZOR
- § 100/4 OSŘ

■ určení otcovství

- § 52/2 ZOR

■ souhlas k osvojení

- § 67/2, § 68/2 ZOR

■ svoboda náboženské víry

- z. č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech

12

■ medicínské právo

léčení ► z. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Poučení a souhlas nemocného

§ 23/3

„Je-li neodkladné provedení vyšetřovacího nebo léčebného výkonu nezbytné k záchraně života nebo zdraví dítěte anebo osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům a odpirají-li rodiče nebo opatrovník souhlas, je ošetřující lékař oprávněn rozhodnout o provedení výkonu. Toto ustanovení se týká dětí, které nemohou vzhledem k své rozumové vyspělosti posoudit nezbytnost takového výkonu.“

15 let

- testovací volnost ► § 476/2 OZ
- pracovněprávní subjektivita ► § 6 ZP
- umělecká, kulturní, sportovní a reklamní činnost dítěte mladšího 15 let ► § 121 - 124 z. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (úřad práce - povolení)
- povinnost mít občanský průkaz ► § 2 z. č. 328/1999 Sb.
- právo dát souhlas ke změně příjmení ► § 19 z. č. 301/2000 Sb.
- možnost vykonávat dobrovolnickou službu na území ČR
- možnost vydání zbrojního průkazu
- možnost udělení řidičského oprávnění
- možnost žádat o vydání cestovního dokladu (se souhlasem ZZ)
- odpovědnost za přestupky ► § 5 z. č. 200/1990 Sb.
- trestní odpovědnost ► § 25 z. č. 40/2009 Sb.

14

16 let

- sňatečná způsobilost ► § 13 ZOR
- přiznání částečné rodičovské zodpovědnosti ► § 34/3 ZOR
- medicínské právo
 - umělé přerušení těhotenství ► § 6 z. č. 66/1986 Sb. (následné vyrozumění ZZ)

15

EXKURZ DO HISTORIE

■ ŘÍMSKÉ PRÁVO   ■ nedospělí - děti (<i>infantes</i>)
do 7 let ■ nedospělí větší než děti (<i>impubes infans maioris</i>) <ul style="list-style-type: none"> ■ chlapci 7 - 14 ■ dívky 7 - 12 ■ dospělí (<i>puberes</i>) nezletilí (<i>adulescentes, iuvenes</i>)
do 25 let <ul style="list-style-type: none"> ■ dívky 13 let
<small>(materna, tj. sňatek způsobilé manželce)</small> ■ dospělí (<i>puberes</i>) zletilí
nad 25 let
<small>(cisai: <i>venia aetatis</i>)</small> | <ul style="list-style-type: none"> ■ ABGB <ul style="list-style-type: none"> ■ děti
do 7 let ■ nedospělí
7 - 14 ■ nezletilí
do 24 let
r. 1919: do 21 let ■ tzv. střední kodex <ul style="list-style-type: none"> ■ do 6 let: zcela nezpůsobilí ■ od 12 let: způsobilí k úkonům, které jsou výhradně k jejich prospěchu, a k uzavírání smluv, při nichž se plní a které jsou přiměřené věku ■ od 15 let: způsobilí k uzavírání prac. smluv a nakládání s odměnou za vlastní práci ■ od 18 let: plně způsobilí |
|--|---|

16

PŘÍKLAD č.2

Osmiletý Adam si koupil od svého patnáctiletého kamaráda štěně jezevčíka. Za psa zaplatil částku 300,- Kč ze svých úspor získaných od prarodičů a dovedl ho domů.

Matka nezletilého s koupí nesouhlasila. Otec nejdříve také ne, avšak ráno, když měl psa zavést zpět, změnil názor.

Posud'te, zda je kupní smlouva, kterou nezletilí uzavřeli, platná.

Pokud dospějete k závěru, že nikoli, co by měly děti jako strany smlouvy, resp. jejich zákonní zástupci učinit:

- kdyby měl pes zůstat v rodině osmiletého Adama Beránka,
- kdyby měl být vrácen.

17

EVROPSKÁ DOHODA O OCHRANĚ ZVÍŘAT V ZÁJMOVÉM CHOVU (č. 19/2000 Sb. m. s.)

Čl.6

Věkový limit pro získání zvířete

Žádné zvíře v zájmových chovech nesmí být prodáno osobám mladším 16 let bez vyjádřeného souhlasu jejich rodičů nebo jiných osob, majících rodičovskou odpovědnost.

Pozn.:

Česká republika učinila na základě ustanovení článku 21 odst. 1 Dohody následující výhradu obsaženou v listině o schválení:

a) k článku 6, že za nejnižší věk osob, jimž může být prodáno zvíře v zájmovém chovu bez vyjádřeného souhlasu jejich rodičů nebo osob majících rodičovskou odpovědnost, bude v České republice považován věk patnáct let; ...

18

SOUDNÍ ZÁSADY DO SVĚPRÁVNOSTI ➤ OMEZENÁ ČI ZBAVENÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM

§ 10 OZ

(1) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud jí způsobilosti k právním úkonům zbaví.

(2) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí.

POZITIVNÍ
X
NEGATIVNÍ

(3) Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změni nebo zruší, změni-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly.

► § 186 - 191 OSŘ (znalecký posudek, výslech znalce)
ex nunc + ustanovení opatrovníka

NIKOLI
GAMBER-
STVÍ
MARTIN
TRÁTNICTVÍ

19

TEST PRINCIPU PROPORCIONALITY

■ odvíjí se ve třech krocích, které je třeba vztáhnout jak na zákon, který omezuje tato základní práva, tak na jeho interpretaci a aplikaci nacházející odraz ve vydání individuálního rozhodnutí:

1) Je sledovaný cíl legitimní? Je sledován a prosazován cíl nezbytný ve svobodné demokratické společnosti?

2) Je dáno racionální spojení mezi cílem a prostředky vybranými k jeho prosazení?

3) Existují alternativní způsoby dosažení cíle, jejichž využití by učinilo zásah do základního práva méně intenzivní, popř. jej zcela vyloučilo?

20

NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU IV. ÚS 412/04

- Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem ČR. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce.
- Omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnosti integrity omezovaného. Takový zásah je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především článkem 5 a článkem 10 odst. 1, 2 Listiny, vyloučených v rozsahu, který omezuje lidská důstojnost.
- Protože tato práva Listina garantuje jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku.

21

- Výše vymezené pojetí lidské důstojnosti nutno promítnout i do sféry právní způsobilosti a má silné implikace i v oblasti způsobilosti k právním úkonům, neboť prostřednictvím způsobilosti k právním úkonům (jednáním) a procesní způsobilosti se uvádí v život ústavní garance právní subjektivity jednotlivce (čl. 5).
- Práva či nároky, které by postrádaly prostředek k ochraně jejich zachování, by byly jen prázdny proklamací. Jen takto chápaná práva musí brát v potaz veřejná moc při interpretaci jednoduchého práva.
- Jak Ústavní soud již v minulosti uvedl: „Ústava ČR akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově materiálnímu smyslu.“

22

- Čl. 5 Listiny stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovnickém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí, s ohledem na působení čl. 5 Listiny, bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv.
- Ústavní soud nemohl přehlédnout, že izolování subjektivního práva od možnosti toto právo vykonávat je oblíbeným trikem totalitních států, který používají při schovávání zvláště a bezpříčinně za formální fasádu práva. V právním státě tyto praktiky tolerovat nelze.

23

- Podle opatrovnice byl stěžovatel dotčen i na svém právu na ochranu před neoprávněným zasahováním do jeho soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny, čl. 8 odst. 1 Úmluvy), kdy obsah tohoto pojmu je jasně vymezen judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (dále „ESLP“), která chrání i právo vytvořit a udržovat vztahy s jinými lidskými bytostmi (zde opatrovnice odkázala na rozhodnutí Niemietz proti Německu, Beldjoudi proti Francii, či nálezy sp. zn. II. ÚS 517/99).
- Rozsudek okresního soudu nepochybně zasahuje do soukromého života, neboť se dotýká nejběžnějších situací lidského života, a citelnost tohoto zásahu je zvyšována tím, že stěžovateli znemožňuje svobodně využít mechanismu soudní a jiné ochrany soukromé sféry a má dopady i do oblasti rodinného práva (případná rodičovská zodpovědnost či snáteční způsobilost).
- Zásah do práva na soukromý a rodinný život, učiněný na základě zákona, je Listinou umožněn, avšak musí šetřit podstatu a smysl tohoto práva (čl. 4 odst. 2 a 4 Listiny), avšak rozhodnutí okresního soudu podmínkám stanoveným občanským zákoníkem nedostalo.

24

PŘÍKLAD Č. 3

V průběhu dědického řízení vyšlo najevo, že zemřelá teta za svého života prodala za symbolickou cenu nemovitost, ve které bydlela, a to cizí osobě, která o ni ve stáří pečovala. Příbuzní měli za to, že zemřelá, ačkoli nikdy nebyla omezena ani zbavena ve způsobilosti k právním úkonům a nikdy nebyla dlouhodobě hospitalizována, léta trpěla duševní poruchou.

Uveďte, zda je možné až po smrti této osoby "zvrátit" účinky kupní smlouvy.

25

ZÁKONNÉ VYLOUČENÍ „SVÉPRÁVNOSTI“ K JEDNOTLIVÝM ÚKONŮM

§ 38/2 OZ

(2) Rovněž je neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou.

Pozn.: *ex lege, ex offio, ex tunc*

► *absolutní neplatnost x konvalidace x ratihabice*

26

DELIKTNÍ ZPŮSOBILOST ► způsobilost vlastními zaviněnými úkony založit odpovědnost, tj. nést nepříznivé následky: v plném rozsahu zletilostí ► subjektivní

Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

§ 422 OZ

(1) Nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; společně a nerozdílně s ním odpovídá, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

(2) Kdo je povinen vykonávat dohled, zprostí se odpovědností, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbával.

(3) Vykonává-li dohled organizace, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovněprávních předpisů není tím dotčena.

§ 423 OZ

Kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou; společně a nerozdílně s ním odpovídají ti, kteří její do tohoto stavu úmyslně přivedli.

27

RODINA, RODINNÝ ŽIVOT PŘÍBUZENSTVÍ OSOBY BLÍZKÉ DOMÁCNOST

28

RODINA, RODINNÝ ŽIVOT

■ § 40 ABGB

„Rodinou rozumějí se prarodiče se všemi svými potomky ... poměr ... příbuzenství ...“

■ čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod

■ „Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, ...“

■ nejen rodinný život založený manželstvím, ale i fakticky

■ rodina není subjektem ► členové

29

PŘÍBUZENSTVÍ - vztah předků a potomků, sourozenců, bratranců ...

§ 117

Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě přímé pochází jedna od druhé a v řadě pobočné obě od nejbližšího společného předka.

- plnorodí - polorodí sourozenci, bratrance, sestřence

ascendenti, descendentí

pokrevní příbuzenství x osvojení (§ 63 ZOR - fikce)

x anonymní a utajené porody, baby-boxy, náhradní matky, asistovaná reprodukce

30

OSOBY BLÍZKÉ

§ 116 OZ

bez omezení

Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní.

v řadě
pobočné,
2. stupni

31

DOMÁCNOST

§ 115 OZ

Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

faktický stav x evidence obyvatel

x společné
bydlení

32